

Varför ser nybyggda småhusområden ut som de gör?

En diskussion kring planeringsprocessen och hur denna kan utvecklas

Why do new single housing areas look the way they do?
A discussion on the planning process and how this can further develop

Mathilda Kristoffersson

Varför ser nybyggda småhusområden ut som de gör?

Why do new small house areas look like they do?

Mathilda Kristoffersson

Handledare: Marie Larsson, SLU, Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Karl Lövré, SLU, Institutionen för Landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 15hp

Nivå och fördjupning: G2E

Kurstitel: Kandidatexamensarbete i Landskapsarkitektur

Kurskod: EX0649

Program/utbildning: Landskapsarkitektprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2014

Omslagsbild: Småhus i Gyllins trädgård, Malmö. Foto: Mathilda Kristoffersson

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Bilder i arbetet: Samtliga bilder i detta arbete är tagna av Mathilda Kristoffersson.

Nyckelord: småhusområde, nybyggt, grönska, grönt, planering, planeringsprocess, Malmö

Sveriges lantbruksuniversitet
Swedish University of Agricultural Sciences

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap
Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

SAMMANDRAG

Småhusområden tar upp en stor del av ytorna i våra städer och de anses ofta vara gröna. Det finns här en stor andel grönska per person, men hur grönt är det egentligen? Många av de nya småhusområdena saknar en närvarande grönska och uppfattas tvärt emot äldre områden som homogena och tråkiga. Varför är det så?

Genom litteratur och empiri studeras den planeringsprocess som leder fram till avsaknaden av grönska i dessa områden. En diskussion förs kring de olika aspekter som kan tänkas ligga till grund, både teoretiskt och praktiskt. En planeringsprocess starkt styrd av ekonomiska förutsättningar i kombination med att de boende inte är med och påverkar förrän efter inflyttning, dvs. i förvaltningsskedet, är två av de tydliga anledningar som finns till att det ser ut som det gör i småhusområden idag.

ABSTRACT

Single family housing areas cover a lot of space in our cities and are often considered as green. In these small house areas, the percentage of green space per person is high, but how green is it in reality? Many of these new areas are, in contradiction to older ones, perceived as lacking in green, homogeneous and boring. Why is this?

Through literature and empirical data collection, a study of the planning process leading to the lack of green in these areas is conducted. A discussion on the possible reasons for this, both theoretically and practically, is presented. The planning process is strongly driven by economic conditions and the residents are not able to participate or influence the process until they have moved in, that is the management stage. These are two of the appearing reasons to why the new single family housing areas look as they do today.

FÖRORD

Ett kandidatarbete är en intressant möjlighet att fördjupa sig i ämnen som intresserar. Jag har valt att fördjupa mig i utemiljöer i småhusområden för att sedan föra en diskussion om hur planeringsprocessen kan skapa en grön vardagsmiljö för de boende.

Det har varit en intressant och utvecklande process som gett mig många nya kunskaper och väckt många frågor som hade varit spännande att undersöka vidare i framtiden.

Varma tack vill jag ge till Marie Larsson för handledning som hela tiden fört mig framåt och Klara Elg för motläsning och bra feedback.

Till familj och vänner som stöttat, peppat och inspirerat längs vägen, utan er hade vägen varit lång och ensam. Tack.

Mathilda Kristoffersson

Malmö 27/5 - 2014

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Inledning	7
Bakgrund	7
<i>Frågeställningar</i>	7
Mål och Syfte	7
Material och Metod	8
Avgränsningar	9
Så ser det ut idag	10
Riseberga	10
Gyllins trädgård	10
Oxie	11
Varför behövs det gröna?	12
Del 1. Planeringsteori	13
Att planera i staden	13
<i>Var börjar processen?</i>	13
<i>Beslutsfattande, planer och program</i>	14
<i>Samverkan och multiprofessionella företag</i>	15
<i>Privatpersonens möjligheter att påverka</i>	16
Den planerande människan	17
Del 2. Planeringen i praktiken	19
Landskapsarkitekten på Malmö stad	19
Arkitekten på Peab	21
Landskapsingenjören i Ekobyn	23
Diskussion	25
Att förhålla sig till	25
Mot gemensamma mål	25
Inte bara planeringen?	26
Det egna gröna	26
Hur kan landskapsarkitekter hjälpa till?	27
Avslutande reflektioner	29
<i>Värdering av resultat</i>	30
<i>Frågor för fortsatt fördjupning</i>	31
Källförteckning	32
Tryckta källor	32
Elektroniska källor	32
Bilagor	34

INLEDNING

BAKGRUND

Som uppväxt i ett lummigt bostadsområde från 70-talet har jag sedan barnsben uppskattat allt vad det gröna har att erbjuda. Vi påverkas alla positivt av den och värderar den högt. Mitt lummiga område ligger i Malmös ytterkant vilket innebär att jag på nära håll sett nya delar av staden växa fram. Intresset på senare tid har väckts när jag promenerat genom dessa och tänkt "Var är det gröna?". Förutsättningarna borde finnas där så varför har det inte utvecklats mer?

I många nybyggda bostadsområden är det vanligt med utemiljöer som både är homogena och relativt intetsägande. Detta har jag framförallt upplevt i områden byggda under de senaste 20 åren. De domineras av hus och saknar ofta en närvarande grönska. Några år efter anläggning är detta en känsla som fortfarande kvarstår. Utemiljön har inte utvecklats vidare så mycket.

Detta arbete kommer att behandla den process som leder till att nybyggda bostadsområden ser ut som de gör idag. Hur ser det inledande arbetet ut och hur leder detta vidare till utvecklingen av områdena?

FRÅGESTÄLLNINGAR

Den övergripande frågeställningen för arbetet är: Varför ser det ut som det gör i nybyggda småhusområden? Denna kan sedan delas upp i delfrågor:

- Vad finns det för bestämmelser och regleringar och hur ser planeringsprocessen ut som leder fram till det resultat vi ser idag?
- Vilka aktörer deltar i planeringsprocessen och vad är deras roller/ansvar?
- Vilken roll kan vi som landskapsarkitekter spela i denna process och finns det andra arbetssätt som kan göra områdena grönare?
- Ligger problemet i planeringsprocessen eller finns det andra aspekter som påverkar mer?
- Hur mycket av ansvaret ligger på den enskilde individen och kan denne hjälpas på något sätt?

MÅL OCH SYFTE

Målet är att bidra till en diskussion kring hur mer intressanta och attraktiva utemiljöer i småhusområden kan skapas redan från början. Kan en förändring i processen leda till att de boende får en grönare vardagsmiljö både i sin egen trädgård, men även i bostadsområdet som helhet?

Syftet är att detta arbete ska utgöra ett underlag och en inspiration inför framtida sätt att utforma nybyggnadsområden samt uppmuntra till ytterligare samarbeten mellan olika yrkeskåror i syfte att skapa grönnare och mer dynamiska boendemiljöer.

MATERIAL OCH METOD

Uppsatsens frågeställning, med utredande och diskuterande karaktär, lämpar sig bäst för en kvalitativ ansats i jämförelse med en kvantitativ (Patel och Davidson 2003). Om begreppen positivism och hermeneutism ska användas som beskrivning av vetenskapligt förhållningssätt i Patel och Davidsons termer (2003) så ligger denna uppsats närmast ett hermeneutiskt förhållningssätt. Jag kommer i studien att försöka förstå och tolka problemställningen utifrån litteraturen och intervjuer med olika aktörer.

För att illustrera motivet för uppsatsens frågeställningar görs inledningsvis en mindre observations- och fotostudie. Denna ska ge exempel på problemen med begränsad grönska i nybyggda bostadsområden och visa hur områdena kan se ut.

En annan viktig utgångspunkt kommer att vara att studera hur situationen i Sverige ser ut idag och hur planeringsprocessen därifrån skulle kunna utvecklas vidare. Material och information kommer att bestå av litteratur och forskning kring planeringsprocessen, aktörerna i denna samt landskapsarkitektens roll i sammanhanget. Tillgängliga databaser för litteratursökning på SLU kommer att användas i denna del. Denna litteraturstudie läggs till grund för analys och diskussion av uppsatsens frågeställningar.

Som kompletterande egen empiri för att få reda på mer om planeringsprocessen och undersöka möjliga utvecklingsförslag kommer intervjuer/samtal med tre aktörer från olika skeden i planeringsprocessen att genomföras. En planerare/arkitekt från tidiga skeden, en arkitekt från byggföretag som arbetar i flera olika skeden och en representant för boende i förvaltningsskedet. Samtliga aktörer väljs av praktiska skäl i Malmöområdet.

Intervjuerna kommer att bestå av tre fokuserade samtal med de tre utvalda personerna i olika tyngdpunkt i skeden - före, under och efter anläggning av utemiljön. Intervjuerna är tydligt kvalitativt inriktade med relativt låg grad av strukturering, s k semistrukturerade intervjuer (Patel och Davidson 2003). Vad krävs för att de ska vara intresserade av ett utökat arbete kring utemiljöerna? Är de intresserade redan idag, men är begränsade i sina insatser för det gröna av andra anledningar?

Planeraren/landskapsarkitekten från Malmö stad väljs för att representera en viktig yrkesgrupp vad gäller utvecklingen av gröna miljöer. En diskussion förs om varför det ser ut som det gör, vad det finns för regelverk att rätta sig efter och vilka möjligheter

som finns till att förändra situationen idag. I intervjudelen kallad: landskapsarkitekten.

För att se vad det finns för intresse och tankar hos byggherrarna görs på motsvarande sätt en intervju med ett större byggföretag. En speciell fördel med valet av byggföretag är att de varit ansvariga för planeringsprocessen för en hel stadsdel på uppdrag av Malmö Stad. I intervjudelen kallad: arkitekten.

Den tredje strategiskt valda intervjun är med boende från en ekoby i Oxie söder om Malmö. Här kan svar sökas på vad som fungerar i en miljö med gemensamma ytor och mycket grönska. Det speciella konceptet kan fungera som exempel på vad som händer när det nybyggda området hunnit utvecklas och de ursprungliga idéerna hunnit mogna. I intervjudelen kallad: landskapsingenjören.

Med foto- och observationsstudien, litteratursökningen och teorisammanställningen samt den egna empirin i form av intervjuer görs en avslutande diskussion. Till sist görs en reflexion tillsammans med en värdering av resultatet och en beskrivning av intressanta frågor att undersöka närmare.

Det finns naturligtvis alternativa sätt att ta sig an frågeställningen, men studiens tid och omfattning utgör vissa praktiska begränsningar vad gäller storlek på undersökningar och antalet intervjupersoner. Jag skulle t ex kunna välja att formulera en väldigt tydlig hypotes och testa denna enbart mot en litteraturstudie. Jag skulle då hinna tränga in djupare i litteraturen, men samtidigt missa den fördjupning och förståelse som går att uppnå via intervjuer. När mitt angreppssätt växt fram har litteraturstudier kombinerat med intervjuer med ett begränsat antal personer framstått som en möjlighet att ställa mer direkta frågor kopplat till mina frågeställningar och en därmed kunna göra fylligare och mer livfulla beskrivningar kopplade till medvetet utvalda personers erfarenheter. Min uppfattning är att jag kan komma längst med detta angreppssätt under de givna förutsättningarna.

AVGRÄNSNINGAR

Detta projekt fokuserar på den process som leder fram till att småhusområden ser ut som de gör. Jag studerar inte utformningen av dessa utan i första hand de förutsättningar som finns i planeringen av dem. De områden som valts ligger i Malmö med omnejd. Detta för att möjliggöra besök på plats och att de egna kunskaperna om området är goda.

SÅ SER DET UT IDAG

Denna kandidatuppsats har sin utgångspunkt i de småhusområden som byggs runt om i våra städer. För att förklara hur det ser ut i dessa områden idag har en mindre observations- och fotostudie gjorts. Områdena som visas är Gyllins trädgård (ca 2010), ett bostadsområde intill på Riseberga (ca 2003) samt ett bostadsområde i Oxie (ca 2010).

RISEBERGA

I detta område i östra Malmö från tidigt 2000-tal är de stora gräsmattorna vanligt förekommande. På tomternas framsida finns det många gånger buskar eller växter i krukor, men de är ofta få i antal. Många av entréerna samt uppfarterna är stensatta och detta bidrar till ett grått och homogent intryck. Det finns även en avsaknad av träd med betydande storlek.

GYLLINS TRÄDGÅRD

Gyllins trädgård är ett stort bostadsområde i östra Malmö där många delar fortfarande är under anläggning. I områdets södra delar finns flertalet småhus som är färdigställda sen några år tillbaka.

Området har tidigare varit ett natur- och rekreationsområde och klassades då av Malmö stad (2001) som ett icke säkerställt område, dvs. ej detaljplanlagt. Omgivningen består på en sida av åker och i övrigt till stor del av uppväxta träd samt buskage som ger en skogskaraktär. Området i stort består av stora andelar hårdgjorda ytor och större gräsmattor med buskar och ett mindre antal befintliga träd som behållits. De privata tomterna som studerats är relativt små och består i huvudsak av en gräsmatta som innesluts av en mindre häck. Mindre träd har planterats utmed områdets kanter.

O X I E

Detta område i utkanten av Oxie består av småhus och villor av varierande storlek, de tillhörande trädgårdarna är relativt stora. Omgivningen består av ett fåtal träddungar och i övrigt av relativt gröna, lummiga villaområden. Tomternas framsidor domineras av stensatta uppfarter och mindre murar. Några enstaka buskar eller buskage finns medan avsaknaden på träd är stor. På övrig tomtyta utgörs det största gröna elementet av gräsmattorna.

VARFÖR BEHÖVS DET GRÖNA?

I Malmö Grönplan skriver Malmö stad (2001) om hur Malmös rykte som grön stad och inte längre stämmer överens med verkligheten. Sett ur ett nationellt perspektiv är andelen grön mark i kommunen mycket begränsad och tillgången till parker och allmänna ytor ligger långt under genomsnittet. Vidare beskriver de hur Malmö är speciellt i och med sin starka koppling till slättlandskapet och det expansiva skede staden befinner sig i idag (Malmö stad, 2001).

Boverket (2007) lyfter fram en problematik i den tätortsutbredning som småhusområdena är en del av. Djur- och växtlivet missgynnas av denna utbredning då grönska/grönområden försvinner. Med det fokus som finns på förtätning riskerar även bostadsnära grönområden att exploateras (Boverket, 2007).

De gröna miljöerna tillför attraktivitet i våra bostadsområden och har stor betydelse för människors hälsa då de medför många positiva effekter (Malmö stad, 2001). Jansson och Olsson (2013) beskriver de positiva effekter som det gröna har på vår hälsa och nämner hur våra sinnen stimuleras och ökar vår prestationsförmåga, hur trädgårdsarbete och vistelse i det gröna kan ge oss en friskare kropp och ett långt liv. Grahn har fördjupat sig i grönskans förmåga att sänka våra stressnivåer och därmed även stressrelaterade sjukdomar (Grahn, 2008). Fortsatt tar Jansson och Olsson (2013) upp ytterligare argument för en grönare (och blåare) miljö där ekonomi, livskvalitet, attraktivitet och klimat utgör grunden. Värdet av det gröna är högt och får oss som människor att må bättre både fysiskt och psykiskt. Klimatpåverkan, ekosystem, biologisk mångfald, luftkvalitet och ekosystemtjänster är ytterligare anledningar till att det gröna behövs i våra stadsmiljöer (Jansson och Olsson, 2013).

DEL 1. PLANERINGSTEORI

I denna del studeras olika steg i planeringsprocessen, med utgångspunkt i litteraturstudier. Fokus ligger på de aspekter som påverkar utemiljön i småhusområden. Processen behandlas på ett övergripande sätt för att skapa en helhetsbild av denna.

ATT PLANERA I STADEN

VAR BÖRJAR PROCESSEN?

Den planering som sker i Malmö idag tar utgång i de mål som antagits internationellt, nationellt och regionalt. Riksdagen tog 1991 fram 5 övergripande miljömål vilka sedan påverkat det fortsatta arbetet med planer och program i kommunerna. Utöver miljömålen finns det i Skåne regionala miljömål där Miljövårdsprogram och Naturvårdsprogram för Skåne tagits fram av länsstyrelsen. Lokala mål som rör Malmös gröna planering finns i Malmö Miljöprogram, översiktsplan samt naturvårdsprogram. Malmö Grönplan finns även som ett komplement till dessa och innehåller mål som utgör underlag för framtida planering (Malmö stad, 2001).

Fysisk planering är en komplex process då många moment föreskrivs och ska tas med i beräkning (Tidäng och Westholm, 2008).

"Städer, tätorter och annan bebyggelse ska utgöra en god och hälsosam livsmiljö samt medverka till en god regional och global miljö. Natur- och kulturvärden ska tas till vara och utvecklas. Byggnader och anläggningar ska lokaliseras och utformas på ett miljöanpassat sätt och så att en långsiktigt god hushållning med mark, vatten och andra resurser främjas." (Boverket, 2007)

Hansen och Cars (2011) skriver i utvärderingen av projektet Den goda staden om städers och stadsregioners allt viktigare roll i utvecklingen av samhällsekonomin och välfärden. En strukturomvandling av näringslivet har gjort att städerna utgör en allt viktigare bas för ekonomiskt värdeskapande och andelen stadsbor ökar stadigt. Dessa förändringar, menar de, ställer krav på samhällsplaneringen och skapar ett behov av en väl fungerande samordning av alla de verksamheter som sammantaget påverkar utvecklingen av städer (Hansen och Cars, 2011).

Idag omfattas vi av en trend om hållbart byggande där konkurrensen om marken är hård och bebyggelsen tätare med många människor per ytenhet. Mycket av dagens planering lägger i koppling till detta mindre fokus på enskilda individen och dennes ansvar för sin egen försörjning. Byggandet är miljöanpassat för att göra det enklare och mer bekvämt att leva miljömässigt i staden (Nilsson och Persson, 2013).

BESLUTSFATTANDE, PLANER OCH PROGRAM

I Plan- och bygglagen (PBL) finns bestämmelser om planläggning av mark, vatten och byggande. Bestämmelserna syftar till att, med hänsyn till den enskilda människans frihet, skapa en samhällsutveckling där jämlika och goda sociala levnadsförhållanden främjas. Detta för att gynna en god och långsiktigt hållbar livsmiljö för människorna i dagens samhälle och för kommande generationer. Det är sedan kommunernas uppgift att planlägga användningen av mark och vatten enligt denna lag (SFS 2010:900). Genom studier av PBL framgår att det finns många paragrafer som skyddar befintlig grönska, men bestämmelser om nya anläggningar eller ny grönska finns ej.

I PBL finns tre olika nivåer för planläggning: regionplan, översiktsplan samt detaljplan och områdesbestämmelser. Översiktsplanen ger vägledning för beslut om användning av mark- och vattenområden samt hur den byggda miljön ska utvecklas och bevaras. Genom detaljplanen sker sedan regleringen av markens användning och bebyggelse, vilken är juridiskt bindande. I vissa fall kan detta även ske genom områdesbestämmelser. Regionplan upprättas för att samordna flera kommuners planläggning (Länsstyrelsen, u.å.).

Arbetet med detaljplaner, tidigare kallat stadsplaner, har pågått länge. 1907 infördes en ny stadsplanelag som inledde utvecklingen mot det s.k. kommunala planmonopolet¹. Genomslaget för planmonopolet kom under sent 40-tal och möjligheterna öppnades för mer detaljerad reglering och politisk styrning (Wittstrand, 2007). Under 1990-talet gjordes sedan förändringar i planprocessen som gjorde att beslutsfattandet flyttades från stat till kommun (Tidäng och Westholm, 2008).

I PBL finns även lagstiftning om planprocessen (SFS 2010:900). Planförfarandet när det kommer till detaljplaner beskriver Boverket (2012) som följer:

- *Start av planarbete* - för mindre förändringar tas ev. beslut om enkelt planförfarande, vilket innebär att samråd utesluts.
- *Detaljplaneprogram* - upprättas om detaljplan inte stämmer överens med översiktsplan. Ska ge insyn i planeringen (Malmö stad, u.å.).
- *Miljöpåverkan* - miljökonsekvensbeskrivning görs om nödvändigt.
- *Samråd* - ska ge ett bästa möjliga beslutsunderlag, möjliggöra insyn och ge samtliga berörda möjlighet att påverka. Kommunen samråder med lantmäterimyndigheten, länsstyrelsen och andra kommuner som berörs.
- *Granskning* - kommunen annonserar och presenterar det planförslag de avser att anta. Efter detta görs ett granskningsutlåtande.

¹ Planmonopol: kommunernas möjlighet att ta initiativet i stadsplaneringen från staten och markägarna. (Wittstrand, 2007)

- *Antagande* - planen antas vanligtvis av kommunfullmäktige. Beslutet vinner laga kraft inom tre veckor om inte länsstyrelsen beslutar att överpröva kommunens beslut eller om kommunens beslut överklagas (Boverket, 2012).

I Malmö Grönplan skriver Malmö stad (2001) om de möjligheter som finns att planera för en ändamålsenlig grönstruktur och att värna om nödvändiga utrymmen för gröna ytor i stadsbebyggelsen. Med hjälp av detaljplan kan särskilt värdefulla natur-, kultur- och miljövärden ges ökat skydd (Malmö stad, 2001). Möjligheterna att ställa krav i plan är många, men oftast, liksom i PBL, behandlas då i huvudsak den byggda miljön och "viss" befintlig grönska. Få kravs ställs angående ny grönska.

Tidäng och Westholm (2008) menar att det kan finnas anledning att skärpa till detaljplanebestämmelser när det finns särskilda krav på den byggda miljön, men att det samtidigt är svårt att definiera bestämmelser när det handlar om icke mätbara faktorer som gestaltungsfrågor, sociala aspekter och uppfyllande av miljömål (Tidäng och Westholm, 2008). Malmö stad (2001) skriver även att det är nödvändigt att grönplaneringen lyfts till en övergripande nivå där grönstrukturen får en lika självklar status som bebyggelse och infrastruktur (Malmö stad, 2001). Att kommunen står som markägare innebär för dem stora möjligheter att ställa krav genom hela processen, både på byggherrar och projekten som helhet (Svensson, 2013).

PROGRAM SOM HJÄLPMEDEL

Som hjälpmedel i planeringsprocessen, och för att säkra kvalitet, använder stat och kommun sig av bl.a. arkitekturprogram, gestaltungsprogram, kvalitetsprogram och miljöprogram. Program som dessa tas fram hos kommuner i samrådsskedet till detaljplaner (Tornberg, 2008).

Tidäng och Westholm (2008) har genom sina undersökningar sett att inblandade upplever att dokumenten skyddar projektets bärande kvaliteter. Enligt byggherrar har högre och jämnare kvalitet åstadkommits när dokumenten även används tillsammans med detaljplan. Ytterligare en god effekt med tydliga dokument har varit att fler (även invånarna) förstår användningen och syftet med planen. Dokumenten kan även användas som hjälp framåt i processen: vid genomförande och förvaltning, bygglovsgivning, kontrolldokument under byggnation och som program vid framtida åtgärder i planområdet (Tidäng och Westholm, 2008). Tornberg (2008) skriver även i sin avhandling om hur gestaltungsprogram kan användas i stadsutvecklingsprojekt. Att arbeta fram sådana kan ta tid och vara svårt, men kan avhjälpas med tydliga ramar för vad som önskas åstadkommas. Hon lyfter fram vikten av att uppföljning sker då programmen inte har någon juridisk status (Tornberg, 2008).

SAMVERKAN OCH MULTIPROFESSIONELLA FÖRETAG

Stadsbyggnadsprojekt involverar många olika aktörer, intressenter och beslutsnivåer (Persson och Rosberg, 2007). Byggherrar är idag ofta drivande i planeringsprocessen.

De ställer krav på att kommun och andra exploatörer håller samma höga kvalitet som de själva (Tidäng och Westholm, 2008). Svensson (2013) menar att det finns betydande möjligheter i samverkan över disciplin- och aktörsgränser. Att bjuda in byggherrar till dialog menar kan bidra till skaparlust och att väcka den inneboende kreativiteten (Svensson, 2013).

Svensson (2013) menar vidare att det är nödvändigt att i projekten hitta rätt balans mellan de tvingande kraven som staden ska ställa och det som ska släppas till de kreativa och konstruktiva byggherrarna, deras arkitekter och andra teammedlemmar (Svensson, 2013). Persson och Rosberg (2013) beskriver fortsatt att det finns en stor tröghet och starka drivkrafter som motverkar försök till förändringar och ambitioner om nya arbetssätt och innovativa lösningar (Persson och Rosberg, 2007).

Edman (2001) skriver i sin avhandling om planeringsfältet som ett verksamhetsfält av multiprofessionell art. När ansvaret tidigare låg på en specifik yrkesgrupp fattas idag beslut i planeringen av en mångfald av yrkesgrupper, individer med varierande bakgrund. Beslut i planeringsfrågor kan fattas av en arkitekt, likväl som en ingenjör (Edman, 2001).

EXEMPLET VÄSTRA HAMNEN

Som exempel på en stadsdel som växt fram genom planeringsarbete som starkt präglats av samverkan mellan kommun och byggherrar kan Västra hamnen i Malmö nämnas. Malmö stad vann en tävling om att hålla en bomässa med ekologisk inriktning och intresserade byggherrar bjöds in (av kommunen) och medverkade i arbetet med att framställa ett kvalitetsprogram. Tillsammans med kommunen formades en gemensam vision som sedan övergick i ett upplåtelseavtal mellan kommun och byggherre (Persson och Rosberg, 2007).

PRIVATPERSONENS MÖJLIGHETER ATT PÅVERKA

Kvalitetsdokument kan användas för att ge vägledning och på så sätt åstadkomma den identitet som önskas skapas i villaområden utan att för den delen styra för mycket. Dessa dokument måste vara mycket konkreta för att nå ner till privatpersonen i småhusområden och många gånger är det svårt att nå framgång med de bestämmelser som görs. Regleringen i småhusområden bör inte heller låsa för mycket utan lämna öppet för olika gestaltungsformer. En problematik som uppstår om det ställs för många krav blir hur uppföljning och kontroll i så fall skulle ske (Tidäng och Westholm, 2008).

Till skillnad från gröna vågen på 70-talet är det idag inte de blivande boende som driver fram hållbarhetsprojekten utan byggherrar och bostadsbolag som värderar marknadens vilja att betala för de bostäder som produceras. För att utvecklingen ska tas vidare krävs mer handlingskraft och större förändringsvilja, av alla inblandade i stadsutveckling, än vi ser idag (Nilsson och Persson, 2013).

De egna observationerna här är att möjligheterna till att styra den byggda miljön i småhusområden är goda, men det framgår att när det kommer till det gröna är det svårare. Det befintliga kan skyddas medan ansvaret för det gröna som inte tillhör allmän mark hamnar i första hand på privatpersonerna.

BRUKARMEDVERKAN

Den gröna vågen på 70-talet tog uttryck i bland annat ekobyar. Dessa drevs fram av starkt engagerade människor som valde att lägga mycket tid på både byggande och boende och har lett fram till dagens trend som handlar om hållbar stadsutveckling (Nilsson och Persson, 2013).

Enligt PBL är kommunerna skyldiga att underhålla de allmänna parkerna och grönområdena (SFS 2010:900), men den mark som är privat tomt sköts av ägaren själv. Delshammar (2005) skriver i sin avhandling om möjligheterna till brukarmedverkan i skötsel av parker. Han nämner att det i tid mest omfattande skedet i processen är förvaltningsskedet. Det är i detta skede den tidigare planeringen faktiskt förverkligas och uppnår de kvaliteter som planerats, när kvaliteterna förblir oförverkligade eller då helt oplanerade och oväntade kvaliteter kan uppstå. Det är ett intressant skede då brukarna nu är på plats. Vidare berättar Delshammar om olika faktorer som påverkar brukarnas möjlighet och vilja att vara med och påverka. Skötselnivå, kunskap och intresse är några exempel på sådana (Delshammar, 2005).

DEN PLANERANDE MÄNNISKAN

Berglund (1996) visar i sin avhandling att planerare och invånare kan ha olika syn på och förhållningssätt till utemiljön. Från planerarnas sida finns ofta ett fokus på stadskärnan, medan invånarna själva ofta hittar kvaliteter och favoritplatser i gröna områden i närhet till bostaden (Berglund, 1996).

Sara Westin (2010) lägger i sin avhandling fram en kritik mot dagens planering av städer och inställningen gentemot denna hos planerarna. Hon problematiserar frågan och pekar på att många projekt, trots expertutsagor från planeringssidan, resulterar i miljöer som inte når upp till de mål om attraktivitet och livfullhet som från början formulerats. Hon lyfter fram att det verkar finnas ett glapp mellan vision och verklighet då vad som planeras och vad som görs i verkligheten skiljer sig åt (Westin, 2010).

Planeringen av det lokala stadslivet menar Berglund (1996) är viktigt då detta är starkt beroende av sin omgivning. I dessa områden, som inte ligger i stadskärnan, bor många olika sorters människor som ger sammanhang, mening och liv åt platsen - de utgör en levande stomme i livet där (Berglund, 1996). Planeringen menar Westin (2010) kännetecknas av dess uppehåll vid dess innehåll och inte dess form. Berglund

(1996) trycker på vikten av att planerare och projektörer här använder sin fantasi och ser hur ett lokalt stadsliv kan utgöra en bas att bygga annat stadsliv kring.

Medan Berglund (1996) talar om planeraren och invånaren främst som två olika personer diskuterar Westin (2010) även planeraren som en individ med dubbla roller att spela. Den som abstrakt samhällsvarelse och den som konkret person, ett rollspel som kan resultera i en inre konflikt där kunskap ställs mot känslor. En människa som är både objekt och subjekt (Westin, 2010). Fortsatt skriver hon om ännu en paradox, vår vilja att planera våra liv och vår vilja att vara fria:

"Att planera, att söka förutsäga skeenden i den sociala och naturliga världen, att försöka manipulera dem så att de passar (det vi tror är) våra syften, är en mänsklig egenskap. Men det är också en mänsklig egenskap att vilja vara fri, att undkomma andra människors och ens egna kategoriserings- och manipulationsförsök. Inför denna dubbelhet är logiken - västerlandets konventionella förståelseform - förhållandevis blind." (Westin, S, 2010)

Svensson (2013) skriver om hur grundläggande drivkrafter som efterfrågan, passion och pionjäranda inte ska underskattas i planeringsprocessen, men även han nämner vidare att det finns ytterligare en svårdefinierad parameter som i hög grad påverkar resultatet: personerna som deltar. Den personliga drivkraften, vilket uppdrag de bär med sig, om de dragits in i processen baklänges eller med entusiasm kastat sig in i processen nämner han som avgörande faktorer (Svensson, 2013).

Tornberg (2008) har även hon gjort iakttagelser om processens olika deltagande aktörer. Hon beskriver hur människor med olika intressen och målbilder kan hamna i meningsskiljaktigheter som i sin tur kan leda till att ett avstannat arbete. Hon redogör för egna erfarenheter där det i projekt mellan aktörer skett en separering av arbetsgrupper. I dessa situationer gick det inte att hitta ett gemensamt synsätt på stadsutvecklingen och det uppstod som följd ett maktspel genom exempelvis utestängningsprocedurer. Hon trycker på vikten av samsyn för att liknande situationer ska undvikas (Tornberg, 2008).

Kunskap kan ofta ses något objektivt, men som Bratt (2012) framhåller i sin avhandling, där han diskuterar kommunikativa processer, är vi alla präglade av våra tidigare erfarenheter och den egna bilden av verkligheten kan därför inte ses som objektiv. Som även Westin (2010) är inne på ligger det alltså en slags svaghet i vår mänsklighet. Kunskap har blivit en social interaktiv process där våra subjektiva kunskaper genom försök till objektivitet utvecklas till en väl fungerande helhet (Bratt, 2012; Westin, 2010).

"En framgångsrik process kräver mod, vilja och engagemang."
(Bratt, 2012)

DEL 2. PLANERINGEN I PRAKTIKEN

I denna del behandlas de intervjuer som gjorts med personer från olika skeden i processen. Landskapsarkitekten på Malmö stad, arkitekten på Peab och de boende i Toarps ekoby fick svara på frågor angående planeringsprocessen, deras arbete och tankar kring det gröna i utemiljöerna i tidigare omnämnda småhusområden. Intervjuerna presenteras separat för att sedan diskuteras vidare i analysdelen.

LANDSKAPSARKITEKTEN PÅ MALMÖ STAD

Jag träffar landskapsarkitekten på Malmö stad på stadshuset där vi inleder vår diskussion med att lite övergripande tala om hur planering i städer fungerar. Det finns en stor variation av människor, miljöer, boendeformer och ofta, som i Malmös fall, en gradient från stad till bykänsla. De olika parametrarna att ta hänsyn till vid arbete med en mångsidig stad är många, men han framhåller att en av kommunens främsta roller är att bygga en attraktiv stad för människorna i den. Han nämner även hur staden egentligen inte är en biotop för människor då våra sinnen behöver en annan stimulans. Vi stimuleras omedvetet av exempelvis ljudnivåer och grönska. Att städerna i sig egentligen bara är ett ekonomiskt sätt att organisera människors liv kallar han den vita fläcken för planeringen då denna faktiskt inte ser till våra sinnen.

Diskussionen leds vidare in på min frågeställning om planeringsprocessens koppling till nybyggda småhusområden och jag frågar hur arbetet på kommunen ser ut. Landskapsarkitekten inleder med att det finns en intressant relation mellan staten och hur arbetet på kommunerna ser ut. Han berättar att det från den egna sidan finns ett behov av att kunna ställa krav på exempelvis markanvändning, både det som byggs på den och utseendet. De regleringar som görs och de krav som ställs av kommunerna har sin grund i de förutsättningar som finns och varierar därför från kommun till kommun. Vidare menar han att det uppstår svårigheter när de från statens sida istället vill att kraven ska vara färre och mer enhetliga. Bland annat skulle detta innebära en allmän sänkning av kraven för många kommuner vilket inte skulle vara gynnsamt för utvecklingen, framförallt när det kommer till frågor kopplat till miljö och husbyggande. Landskapsarkitekten menar att detta är dåligt för de som ligger långt fram i utvecklingen och vill leda den framåt.

Diskussionen leder vidare in på hur kommunens möjligheter att gå ner i plan och styra utemiljöerna ser ut och landskapsarkitekten berättar att den reglering som kan göras främst gäller den allmänna marken. Han påpekar att vad gäller privat boende är det svårt att nå långt då möjligheterna med reglering inte sträcker sig mycket längre än till häckar eller enstaka träd. Fördelningen allmänt - privat är viktigt i all planering och i villaområden är andelen som bor per kvm så liten och de har så god tillgång till grönska att det är svårt att motivera större satsningar på allmänna ytor i de områdena. När kommunen äger marken finns möjligheterna att reglera denna så att önskad karaktär kommer fram.

Samtalet leds in på hur kommunen, utöver bestämmelser i plan, leder sina projekt framåt och mot de mål som satts upp. Hur säkerställs det önskade resultatet? Kan det gröna på något sätt säkras? Landskapsarkitekten svarar att ett gemensamt arbete, mellan kommun, byggherrar och andra inblandade i processen, mot de uppsatta målen är lämpligt. I PBL regleras i huvudsak befintlig grönska som anses vara av vikt. Någon lagstiftning om "ny" grönska finns alltså inte. Vid anläggning skulle alltså en byggherre kunna välja att ignorera reglering som satts upp av kommunen angående det gröna och få rätt om det skulle bli ett rättsfall av situationen. Han berättar vidare att av just denna anledning skulle inte kommunen lägga pengar på ett sådant fall. Gröna nyckeltal kan egentligen inte stå starka då dessa inte heller finns med i PBL och landskapsarkitekten menar även att nyckeltalen i sig inte garanterar hög kvalitet på det gröna.

Samtalet förs åter in på reglering i småhusområden och han talar om hur bestämmelser om det gröna i plan inte är lösningen här. Det är möjligt att planera in viss grönska vid anläggning och denna kan delvis regleras, men det är inte en lösning som fungerar på det stora hela. Som nämndes tidigare kan häckar och träd planeras in om de ligger som en del i ett koncept. Problematiken menar han ligger i att det inte är möjligt att åka runt och kontrollera om sådana regleringar följs. Om trädgårdarna "ser ut som de ska". En sådan resurs skulle inte heller gå att försvara rent ekonomiskt och att skattebetalarna skulle stå för en sådan lösning anses orimligt.

Om anledningen till att det saknas betydande grönska i dessa småhusområden inte endast beror på själva planeringen av dem, vad finns det då för ytterligare faktorer som spelar in här? Landskapsarkitekten talar om hur det, oavsett bestämmelser och planering på högre nivå, i slutändan handlar om en privat individ och vad denne väljer att göra med sin trädgård. Att det skulle handla om attityder hos de boende. Han utvecklar vidare en tankegång om att det finns en "slit och släng-inställning" just nu som även påverkar hur vi förhåller oss till våra trädgårdar. Han drar kopplingar till kommersialismen² och talar om hur det finns en vilja att allt ska vara färdigt direkt och att tidsaspekten i tänkandet inte riktigt finns där i många fall. Att föra in detta tidigare i processen ser han som en viktig del i landskapsarkitektens roll.

Genom att titta bakåt i tiden går det tydligt att urskilja att äldre områden är betydligt grönnare än de områden som byggts under de senaste 20-30 åren. Finns det någon skillnad i planeringsprocessen som kan ha genererat en sådan förändring eller går det att identifiera andra aspekter som påverkat det grönas plats i småhusområden? Landskapsarkitekten menar att det inte skett någon direkt förändring i förutsättningarna för dagens småhusägare. Många av de äldre tomterna har större trädgårdar vilket ger plats åt fler och större växter, något som påverkar upplevelsen av det gröna. Anledningen till att tomterna idag är mindre ligger i att markpriserna ökat väldigt mycket och detta som följd gett att fler människor bor på mindre yta. Detta har i sin tur, tillsammans med en förändrad mentalitet, gett att de boende många

² NE: (ensidig) inriktning på vinstgivande affärsverksamhet

gångar väljer att istället prioritera exempelvis ett trädäck där de kan grilla med vännerna snarare än en lummig trädgård som kräver mycket skötsel.

Att växterna i de äldre områdena haft betydligt mer tid att växa sig stora nämner han också som en stor skillnad. Han återkommer till att det här främst handlar om att småhusägarna idag inte anser sig ha tid med trädgården och hellre lägger tiden som denna skulle kräva på något annat.

Landskapsarkitekten talar vidare om hur det i dagens planering finns många aspekter att ta hänsyn till och det gröna är bara ett av dem. Som exempel nämner han det sociala och det kulturella.

"Vi kan inte bara titta på villaområden som ska bli grönare utan det måste ses ur ett samhällsperspektiv".

Allmänna ytor i småhusområden används inte lika mycket som de görs i andra delar av staden. I kombination med att markpriserna, som tidigare nämnts, ökat innebär detta att ytorna inne i staden prioriteras. Han förklarar att de pengar som hade kunnat läggas på det gröna i det stadens yttre områden flyttas in till stadens centrala delar. Mycket vikt läggs vikt där sedan på bebyggelsen där hög exploatering blir vad som sedan kan bekosta de gröna ytorna.

När vi fortsätter att samtala kring möjliga sätt att få in mer grönska nämner han att ett möjligt sätt skulle kunna vara att ersätta det privata med natur. Ytan som går åt till det gröna skulle vara densamma, men miljöer med mycket natur genererar större sammanhållen grönska i staden. Det skulle kosta kommunen mer pengar, då de skulle sköta den, men detta kan då ställas i relation till de vinster som kan göras med en sådan lösning. Här påpekar han återigen hur viktig landskapsarkitektens roll är. Vi måste visa på de möjligheter som finns och hjälpa det gröna in i staden genom planeringen.

Intervjun avslutas med att landskapsarkitekten återigen påpekar att det just nu finns en avsaknad av trädgårdsmentalitet och att detta är den huvudsakliga anledningen till att det inte är grönare än det är i småhusområdena. Han påpekar samtidigt att det finns en antydning till trendförändring. Allt fler intresserar sig för bland annat odling och uppföljningen av detta menar han kommer bli intressant att följa.

ARKITEKTEN PÅ PEAB

Jag möter arkitekten från Peab på ett café i Varvsstaden där hon arbetar. Samtalet med börjar med en beskrivning av hur planeringsprocessen ser ut hos dem. Deras arbete styrs av de planprogram, översiktsplaner och regleringar som kommunen upprättar. Utifrån detta arbetar de sedan med hjälp av analyser fram vem det är som ska komma att bo i det avsatta området. De vill skapa en identitet som passar ihop

med de framtida köparna. Hon pratar om hur samverkan här är till stor hjälp för att de tillsammans med kommun ska nå de mål som satts upp och hur de som samhällsbyggare även har många interna krav. Dessa berör allt från kvalitet till egna mål och vem som ska komma att bo i de nya områdena.

Diskussionen leds in på vilken plats det gröna har i deras arbetsprocess. Arkitekten berättar att Peab tidigare haft egna arkitekter och landskapsarkitekter på företaget som ansvarade för utformningen av utemiljön i deras projekt. Numera tas denna kompetens istället in med hjälp av konsulter (både arkitekter och landskapsarkitekter) som paketerar och presenterar förslagen för företaget. Här tas sedan beslut utifrån ett perspektiv som mycket bygger på hur väl förslagen kommer att kunna sälja. Arkitekten berättar om hur det gröna i utemiljön ofta måste komprimeras. Marken är dyr och för att företaget ska kunna sälja lägenheterna till priser som lockar köpare måste marken exploateras i högre grad. Peab är ett multiprofessionellt företag och besluten i projekten fattas av människor med många olika arbetsbakgrund.

Vad kan företagen då göra för att skapa grönare miljöer i småhusområden? Arkitekten berättar att då den allmänna marken sköts av kommunen och tomterna i dessa områden ägs av en privatperson så handlar det, som även landskapsarkitekten talade om, i slutändan om privatpersonen. När tomterna inte är planerade är det upp till individen själv att göra detta och arkitekten menar att det fodras ett intresse hos denne för att det ska bli något av trädgården. Deras möjlighet att påverka efter anläggning är alltså mycket liten.

Vidare talar hon den pragmatiska syn som finns på utemiljöerna och det gröna. Förutsättningarna för att kunna sälja koncept med tydlig grön inriktning bygger på att detta efterfrågas hos köparna. De måste hitta människor som vill vara en del i sådana koncept och som även är villiga att betala mer för att bo så eftersom dessa områden då inte kan exploateras i särskilt hög grad.

Arkitekten framhåller sedan hur de på Peab försöker bygga vad folk vill ha och då köparna idag inte är villiga att betala mer för det gröna får det som följd att det helt enkelt inte byggs. Skulle det ske en intresseförändring och en efterfrågan på boende i det gröna skulle uppstå, hade det för dem inneburit att detta skulle börja byggas, men först då. Detta kan komma att förändras framöver menar hon, men i nuläget är köparna inte mogna.

"Vi bygger inte den gröna skogen om vi inte kan sälja den."

Det handlar mycket om ekonomi - för alla inblandade. Är det ingen som vill köpa vad de säljer fungerar det inte för företaget. Arkitekten menar att det finns två aspekter i planeringen och byggandet av nya småhus- och bostadsområden som utgör de huvudsakliga anledningarna till att det ser ut som det gör idag. Den ena handlar om att allmänheten har inte råd att betala för det gröna. Den andra anledningen är både arkitekten och landskapsarkitekten på Malmö stad eniga om. Om de boende

här verkligen vill ha en grön och fin trädgård skulle de lägga ner den tid och de pengar som krävs för att nå dit.

Vad händer då framöver, finns det efter anläggning något som kan göras i förvaltningsavseende för att framkalla eller uppmuntra grönare boendemiljöer? Jag lyfter mina funderingar kring en flexibel skötsellösning där boende med varierande ansvarsgrad tillsammans förvaltar sin utemiljö, både den allmänna och den privata. Arkitekten tar upp att det bland många av de som väljer att bo i småhus finns en stark vilja att bo "på sitt eget lilla frimärke". Försök de gjort med flytande gränser har inte fungerat då det skapat en känsla av osäkerhet hos de boende. För att sådana koncept ska fungera menar hon att det krävs stort engagemang och intresse från alla inblandade.

Vi talar vidare om landskapsarkitektens roll. Som nämndes tidigare spelar de en tydlig roll i utformningen av utemiljöerna i projekten och de finns med som en del i det team som fattar beslut längs vägen. Jag lyfter återigen en av mina funderingar kring landskapsarkitektens möjligheter att påverka slutresultatet i dessa småhusområden. Finns det något värde i att köparna får möjlighet att tillsammans med en landskapsarkitekt sitta ner och skapa sin framtida trädgård? Detta som en hjälp på vägen då tomterna inte från kommunen eller företagets sida är planerade innan inflyttning. Arkitekten berättar att de, under den tid hon arbetade på Skanska, har gjort försök där husköparna har fått timmar med en arkitekt för att designa sin trädgård. Det som blev tydligt då var att köparna fokuserade på andra element än de gröna. Exempel som hon ger kunde vara att de då ville ha hjälp med uteplatser och trädäck.

Arkitekten skulle gärna se en förändrad trend och hade velat bygga mer grönt, men påpekar återigen att det handlar om pengar för alla som är inblandade i processen. Hon nämner här att hela planläggningsfasen egentligen är ett problem för det gröna i våra miljöer, då denna styrs utifrån ekonomi och inte en grön syn.

Lunchgästerna börjar fylla på i caféet och vi avslutar intervjun. Jag cyklar därifrån med en känsla av att det finns en stor vilja att fokusera på det gröna, men att detta begränsas av ett starkt ekonomifokus. Istället blir själva byggandet många gånger ett sätt få in och hantera de miljömässiga ambitioner som finns.

LANDSKAPSINGENJÖREN I EKOBYN

Toarps ekoby är ett område med fokus på det ekologiska och odling som ligger i utkanten av Oxie. Jag möter landskapsingenjören i hennes hem i byn. Hon börjar med att berätta om hur området växt fram. De som initialt flyttade in var människor med stort intresse för det ekologiska och byn låg i bräschan vad gäller de ekologiska aspekterna. Bostäderna är bostadsrätter med utemiljöer som ägs och sköts gemensamt av de boende i området. Från början sköttes gräsklippningen (och delar av de

naturlika planteringarna) mot betalning av HSB, men då detta blev för dyrt hanteras det nu av "gräsklippargänget". Till en början fanns det inga avgränsningar mellan tomtarna, men efter en hammockolycka som inkluderade en liten pojke kom det första staketet. Landskapsingenjören talar om att det trots det fina, sociala och öppna klimat som finns här samtidigt finns en önskan om att "få sitt egna lilla hörn där man kan vara för sig själv".

När arkitekten på Peab får frågan om hon ser någon möjlig utveckling i att de boende själva får ta större del i förvaltningen av både det offentliga och det privata fås svaret att det krävs stort engagemang och intresse för att detta ska fungera i praktiken. Även landskapsingenjören kommer in på ämnet när hon berättar om hur de sköter sina utemiljöer. Här har de sedan starten arbetat tillsammans för att utveckla det gröna. Tack vare att det fanns kompetens hos de boende har lyckats bra. Inställningen är att "det finns inga regler här, ingen kan göra fel", vilket bidrar till ett öppet klimat där det är möjligt att skapa vad de själva drömmer om. Detta regellösa system kan dock även leda till att ytor glöms bort eller lämnas därhän. Området saknar en skötselplan och landskapsingenjören menar att detta är något som borde ha upprättats redan från start. Detta hade hjälpt till undvika att beslut tas som inte ser till helheten för området och det gröna hade kommit igång snabbare.

Vad kan landskapsingenjören se som gör att andra småhusområdena inte är grönare än de är just nu? Både landskapsarkitekten och arkitekten tar upp att intresset för det egna gröna just nu inte är så stort. De är eniga i uppfattningen att småhusägarna saknar det intresse och den tid som krävs för att nå dit. Landskapsingenjören lyfter istället att de fysiska förutsättningarna kan vara ett ännu större problem. Hon berättar om de stora problem som fanns när de skulle börja plantera sina träd och buskar här. Marken var så hårt packad att det enda sättet att få ner växterna i marken var att använda jordbör. Det tog lång tid och hårt arbete för att göra området till vad det är idag. Hon talar om hur de första åren i stort sett gick åt till att plantera och få det att överleva. Problemet med den packade marken härleder hon till tunga maskiner som används på den skånska leran. Landskapsingenjören menar att det säkert kan handla om en inställningsfråga i vissa fall, men att om de rätta förutsättningarna inte finns kan även den mest erfarna och kompetenta personen kan tappa både mod och självförtroende om alla försök resulterar i att växterna dör.

Landskapsingenjören nämner att hon tror att ingen egentligen vill bo utan det gröna, men att vi glömmar bort hur viktigt det är när det inte är närvarande i vår vardag, när vi inte har det omkring oss.

"Just det! Såhär känns det, det är ju såhär jag vill ha det!"

Hon berättar att det finns för- och nackdelar med att vara en små som de är. Hon ser nivån av personligt engagemang som något mycket positivt, men lyfter fram framtida svårigheter i att behålla och utveckla det ekologiska fokuset när ekonomin inte räcker till. Vi avrundar intervjun med en promenad i området tillsammans med hennes tre glada taxar.

DISKUSSION

ATT FÖRHÅLLA SIG TILL

Ska den fysiska miljön påverkas, i det här fallet småhusbyggandet, blir utgångspunkten de planinstrument som finns i lagstiftningen. Det finns som Malmö stad (2001) beskriver olika nivåer av juridiska regleringar att förhålla sig till och som Tidäng och Westholm (2008) framhåller är det en komplicerad process där de inblandade har många aspekter att ha med i beräkningen.

Det är tydligt att kommunen är en viktig part som har stor makt i planeringsskedet (Boverket, 2012; Tidäng och Westholm, 2008; Svensson, 2013). Vid intervjun med landskapsarkitekten framgår det att de många intressen som finns att ta hänsyn till ibland kan göra det svårt att prioritera det gröna. Det finns i enlighet med PBL (SFS 2010:900) goda möjligheter att göra regleringar kopplat både till den byggda och den befintliga gröna miljön. Även Malmö stad (2001) skriver om möjligheterna att planera för en ändamålsenlig grönstruktur och värna om de gröna ytor som finns, men framhåller samtidigt att den gröna planeringen behöver lyftas till en nivå där grönstrukturen får en mer självklar roll.

Tornberg (2008) tar upp hur olika former av program på frivillig basis är en möjlighet att påverka utformningen. Tidäng och Westholm (2008) beskriver hur de kan underlätta samverkan och tillsammans med detaljplan ge högre kvalitet. Samtidigt nämner både Tidäng (2008) och Landskapsarkitekten att det finns en problematik i hur kontrollen av dessa regleringar ska göras. Landskapsarkitekten menar att kontroll av regleringar gällande grönska i småhusområden skulle bli ekonomiskt oförsvarbart.

MOT GEMENSAMMA MÅL

Planeringen och byggandet beskriver Persson och Rosberg (2007) och Edman (2001) som ett samspel med många parter inblandade. Det finns många olika yrkesgrupper representerade och under samtliga intervjuer blir det tydligt att detta påverkar utgången i de olika projekten positivt. Det gäller att hitta balanserade arbetsformer och lösningar där många professioners förslag blir en väl avvägd helhet (Svensson, 2013). Arkitekten talar även hon om möjligheterna i att byggherrarna får samverka i planeringsprocessen. Att sätta upp gemensamma mål ser hon som en stor hjälp för att nå hela vägen fram. Svensson (2013) skriver om en förändring som skett på senare år då byggherrar tar allt större del i projekten och även arkitekten talar om hur de på hennes företag arbetar för att ta del i utvecklingen och planeringen. Även landskapsarkitekten tar upp vikten av ett bra samarbete och en gemensam syn på vad som ska åstadkommas. Då regleringarna som görs angående det gröna inte är juridiskt bindande är det annars möjligt att bortse från dessa. Persson och Rosberg (2013)

menar att många krafter verkar mot förändring och för bevarande av befintliga strukturer.

För att nå framgång med planeringen i småhusområden och inte låsa de kreativa möjligheterna för de boende menar Tidäng och Westholm (2008) att de krav som ställs inte ska låsa för mycket. Kanske gäller detsamma för byggherrarna. Att komma in i ett projekt när alla bestämmelser gjorts öppnar inte upp för den egna kreativiteten vilken Svensson (2013) beskriver som givande för planeringsprojekt. Planeringsprocessen hos kommunen går vidare in i ett samarbete med byggherrar som spelar en stor roll för den fortsatta utvecklingen. För att det arbete som gjorts ska realiseras är det nödvändigt att det finns en förståelse mellan parterna och detta är något som samtliga inblandade verkar vara eniga om. Utveckling kräver en gemensam vision och mod att våga förändra.

INTE BARA PLANERINGEN?

Nilsson och Persson (2013) skriver om hur byggherrar och bostadsbolag idag värderar marknadens vilja att betala för de bostäder som produceras, men i övrigt har det i min litteraturstudie inte framgått att det finns ett så tydligt fokus på ekonomin. Det står däremot klart efter intervjuerna att det ekonomiska spelar stor roll på många sätt. Landskapsarkitekten och arkitekten talar båda om hur det gröna ofta måste komprimeras för att ge plats för bebyggelse med hög exploatering. Arkitekten menar att det faktum att ekonomin styr i planeringsprocessen är vad som begränsar andelen grönt i våra stadsmiljöer.

Ekonomin finns alltså som en förklaring till varför det ser ut som det gör i de nybyggda småhusområdena. På företaget finns det en pragmatisk syn som återspeglas i det faktum att, som arkitekten berättar, deras arbete är beroende av att det finns en köpare som är villig att betala för det som byggs. Landskapsarkitekten talar om hur de på kommunen har fler aspekter än de gröna att ta hänsyn till för att de ska kunna skapa en attraktiv stad. Det syns även ute i ekoby där utvecklingen av området är beroende av de tillgångar som finns. Som en liten förening kan de inte få de miljövänliga lösningar de önskar och kan tvingas tumma på sina grundvärderingar när marknaden inte kan erbjuda ekologiska alternativ till ett fördelaktigt pris. Samtliga aspekter och aktörer i planeringsprocessen påverkas alltså av ekonomiska övervägande.

DET EGNA GRÖNA

Ett bekymmer dyker upp när det gäller hur enskilda privatpersoner ska involveras i processer och utveckling. Både landskapsarkitekten och arkitekten är överens om att, utöver de planeringsmässiga aspekterna och den ekonomi som präglar processen, det i huvudsak är de boende själva som avgör hur grönt det är i deras område och att det i

nuläget inte finns något större intresse för detta. Arkitekten påpekar att det i slutändan handlar om en individ som måste ha intresset och viljan att lägga ner den tid som krävs för att det ska bli något av trädgården.

Delshammar beskriver det skede av förvaltning som följer efter planeringsfasen (2005) som det mest tidsomfattande skedet där den föreliggande planeringen realiserar. I koppling till detta berättar landskapsarkitekten och arkitekten att det efter anläggning är svårt för dem att påverka vad som händer. Landskapsarkitekten framhåller tydligt att det är svårt att med hjälp av detaljplaner och regleringar ställa krav på den enskilde individen och dennes privata egendom. Även Tidäng och Westholm (2008) skriver om svårigheterna med att med hjälp av bestämmelser och program nå fram med de visioner som finns till de boende. Det krävs även här att visionen delas av många i ett område för att idén ska kunna genomföras.

Vid diskussionen om det egna ansvaret kunde även landskapsingenjören hålla med om att det krävs ett intresse för att resultat ska nås, men hon lyfter samtidigt fram tankar om hur de fysiska förutsättningarna kan påverka lika mycket. Hon berättar om hur marken i området vid inflyttning hade stora packningsskador. De fysiska förutsättningarna var en aspekt som inte togs upp vid de andra intervjuerna. Malmö stad (2001) skriver om att planera för framtiden och att grönstrukturen ska få en viktigare roll. Hur möjliggörs lummiga attraktiva miljöer i dessa småhusområden om de fysiska förutsättningarna innebär att det praktiskt taget inte går att åstadkomma något på egen hand? Delshammar (2005) skriver om hur kunskap och intresse påverkar förvaltningsarbetet. Vad blir det av de trädgårdar som finns nu? Kan det bli något av dem om problemet ligger i att jorden här är packningsskadad? Landskapsingenjörens erfarenheter är att det tidigt i processen är billigt att skapa goda förutsättningar, men att luckra jorden och försöka åtgärda sådana problem i ett senare skede är betydligt dyrare. Detta innebär att det ofta är ett problem som inte åtgärdas. Det faktum att denna aspekt inte togs upp förrän i den sista intervjun med landskapsingenjören är intressant. Hur ser kommun och byggherrar på att det kan finnas fysiska hinder för de boende i dessa småhusområden?

HUR KAN LANDSKAPSARKITEKTER HJÄLPA TILL?

Planeringsprocessen är tydligt en process med många inblandade och det finns många kompetenser att utnyttja (Edman, 2001; Persson och Rosberg, 2007; Svensson, 2013). Funderingen väcktes från min sida om det finns möjligheter att involvera köparen i ett tidigare skede i syfte att bidra med grön kunskap för att inspirera och uppmuntra de boende göra mer av sin trädgård. Arkitekten berättade om hur försök hon varit med om resulterat i att de boende istället för att fokusera på växtlighet ville ha hjälp med uteplatser och trädäck. Hon delar tillsammans med landskapsarkitekten åsikten att detta är ett tecken på tankarna på dagens marknad.

Andra aspekter som diskuterades under intervjuerna, men inte i litteraturstudien var hur flexibla skötsel- och förvaltningslösningar över tid skulle kunna påverka grönskan i småhusområdena. Koncepten som diskuterades var hur olika trädgårdsambitioner hos de boende skulle kunna utnyttjas till att sköta både privat och offentlig mark. De som inte har tid skulle kunna överlåta större delen av tomten till att skötas av andra. Möjliggör detta bättre skötta och grönare områden när de kan bestämma själv? Utnyttjar de boende sin trädgård mer när den inte längre blir ett stressmoment i vardagen? Fungerar det i praktiken? När denna typ av förvaltning diskuteras med de intervjuade kunde slutsatsen dras att det hos många är viktigt med det "lilla egna". Även i ett område som Ekobyn i Toarp där gemenskap, samarbete och engagemang (även socialt) står högt har de boende skapat egna privata zoner. Uppfattningen hos arkitekten är efter egna erfarenheter att det kan vara svårt att få sådana lösningar att fungera då människor inte vill bo med flytande gränser. Köparna vill veta vad som är privat och inte då det annars skapas en osäkerhet som inte uppskattas.

Som landskapsarkitekten talade om kan vi i vår yrkesroll bidra med kunskap om hur det gröna på ett bra sätt kan komma in i staden. Som ett tänkbart scenario nämnde han hur natur kan ersätta en del av de gröna ytor som finns idag. Genom att betona ekosystemtjänster som exempelvis dagvattenhantering och ekologisk mångfald kan kompensering göras för skötselkostnaderna. Att få in grönska i staden är av vikt, men ska grönskan ständigt ställas mot de ekonomiska fördelarna denna kan erbjuda kommer den att behöva konkurrera hårt mot de höga markpriserna och möjligheterna att göra ekonomisk vinst.

AVSLUTANDE REFLEKTIONER

Det regleringar och bestämmelser som finns idag finns på internationell, nationell och regional nivå. Mycket kan regleras i detaljplaner och olika kvalitetsdokument, men att styra ny grönska med hjälp av detta är svårt och än mer problematiskt att följa upp. Kommunen spelar huvudrollen i dagsläget samtidigt som andra aktörer som byggherrar visar intresse av att ta större del i planeringsarbetet genom fortsatt samverkan. Landskapsarkitektens roll i processen är viktig i avseendet att presentera möjliga lösningar som kan ge det gröna större utrymme i staden. Som en vidsynt samordnare kan denne inspirera och bidra till en grön syn. Ofta prioriteras sociala, kulturella och ekonomiska aspekter i planeringen av vad landskapsarkitekten kallar en attraktiv stad. Av litteratur och empiri att döma verkar det ekonomiska vara en tungt vägande faktor när beslut tas i planeringsprocessen och detta påverkar i allra högsta grad slutresultatet i projekten i dagens stadsplanering. Det gröna i sig är inte dyrt, men marken är.

Den privata personens möjligheter att påverka det egna gröna är i slutändan stora. Om tomterna inte är planerade och det inte finns några regleringar angående det gröna är det upp till individen själv att skapa den boendemiljö de önskar. För att detta ska kunna göras är det av vikt att skapa så goda förutsättningar som möjligt för de boende att utnyttja den yta de har till förfogande och skapa utemiljöer som både är gröna och hållbara.

Kommun och byggherrar kan ses som de två största aktörerna i planeringsprocessen, men en tredje skulle kunna utgöras av privatpersonen i småhusområdena. Det framgår tydligt att det resultat som uppnås genom samverkan i många fall är av högre kvalitet och då förvaltningsskedet är av stor vikt skulle här en utveckling kunna ske. Det stora planeringsarbete som föregår att privatpersonen flyttar in kan gå om intet om denne saknar intresset för det gröna. Genom samverkan mellan dessa tre aktörer skulle koncepten som arbetas fram kunna stärkas och förvaltningen av dem i nästa skede möjligen säkras när den tredje och sista aktören känner tillhörighet och visar intresse. Osäkerheten i om köpare med intresse finns och som även är villig att betala för både boende och det gröna minskar då denne är involverad i att arbeta fram visionen. Det egna privata kommer att vara viktigt för köparen även i framtiden.

Byggherrar och byggföretag talar mycket om att kunden som önskar och prioriterar det gröna just nu inte finns. Kanske behöver någon ta första steget för att en ändring av detta ska ske, att påminna om hur det känns att bo i det gröna och åter öka intresset. Detta i kombination med en marknadsföring och en process där det genom samverkan finns en enighet i visionen kan gör att den gemensamt förs framåt och realiseras. Som Bratt (2012) skriver så kräver en framgångsrik process mod, vilja och engagemang.

VÄRDERING AV RESULTAT

Den litteratur som används i denna uppsats ger en övergripande bild av planeringsprocessen och vad denna innebär. Tillsammans med empirin kan en fördjupad bild av hur planeringsprocessen ser ut i verkligheten fås.

Allteftersom arbetet fortgick och intervjuerna genomfördes kom jag till insikten att ytterligare en fördjupning i litteraturen hade varit givande. Detta för att kunna ställa de nya kunskaper jag vunnit mot de teorier som dessa utvecklats ifrån.

Om jag ska göra en kritisk granskning av mitt resultat kan två huvudfrågor diskuteras; har min metod lett till att jag kunnat besvara min frågeställning och är svaret tillförlitligt. Enligt Patel och Davidson (2003) motsvarar detta begreppen validitet och reliabilitet.

Med ett förståelseinriktat (hermeneutiskt orienterat) angreppssätt är det frågan om metoden som helhet varit ändamålsenligt upplagd för att kunna tränga in i och diskutera min frågeställning;

Syftet är att detta arbete ska utgöra ett underlag och en inspiration inför framtida sätt att utforma nybyggnadsområden samt uppmuntra till ytterligare samarbeten mellan olika yrkeskåror i syfte att skapa grönnare och mer dynamiska boendemiljöer.

Det är förhoppningsvis tydligt att min metod har möjliggjort att presentera ett relevant svar på min frågeställning. En fråga om hur svaret hade blivit om jag valt en annan metod kan ställas. Min bedömning är att jag skulle kommit fram till samma huvuddrag, men att andra intervjupersoner eller enbart litteraturstudier skulle kunna ge lite olika tyngdpunkt i svaren och i viss mån andra nyanser. Så länge omfattningen på en kandidatuppsats inte är större får detta betraktas som ett godtagbar metod för att ge ett relevant svar på frågan.

Därmed återstår frågan om hur tillförlitligt och allmängiltigt frågan besvarats. Tillförlitligheten beror på flera saker, men min förmåga att förstå, referera och relatera till litteraturen spelar en viktig roll. Med mina snart tre år som landskapsarkitektstuderande hoppas jag denna förmåga är så pass god att alla grundresonemang är rätt uppfattade, med reservation för mindre feltolkningar. Tillförlitligheten är förhoppningsvis god. Vad gäller allmängiltigheten står litteraturen för en hög sådan och intervjuerna för en mer begränsad. Kombinationen gör förhoppningsvis att allmängiltigheten är god under liknande förutsättningar som mina intervjupersoner relaterar till. Allmängiltigheten lär minska i takt med skillnaden i lokala förutsättningar i t ex Norrland eller Europa som helhet. Jag antar att relevansen för svenska storstadsregioner är relativt hög.

FRÅGOR FÖR FORTSATT FÖRDJUPNING

Det är tydligt att en av anledningarna till att det inte finns mer grönska är det starka fokus på ekonomi som genomsyrar planeringsprocessen. Det handlar alltså inte om att det gröna i sig är dyrt utan att de höga kostnaderna för marken gör att bebyggelsen måste generera de pengar som kommun och företag sedan eventuellt kan välja att lägga på det gröna. En fortsättning på detta arbete hade kunnat vara att vidare undersöka om den inställning (ointresse och avsaknad av tid) som både kommun och företag menar finns hos människor idag. Genom besök i tidigare nämnda småhusområden skulle en diskussion kunna föras. Vad tror de själva är anledningen till att det ser ut som det gör i dagsläget? Handlar det om att de inte har tid och intresse att lägga på sin trädgård eller att de är nöjda precis som det är? Hur viktig är ekonomin och hur stor roll har de fysiska förutsättningarna spelat? Hur ofta beror det på att förutsättningarna helt enkelt är för dåliga? Finns det något samband mellan de många tråkiga småhusområdena och hur själva anläggningsarbetet har genomförts? Fortsatta studier för att hitta var anledningen finns hade gett en än tydligare bild av varför det ser ut som det gör idag. Det kan finnas behov av förändring av planeringsprocess, men även anläggningsprocess då de fysiska förutsättningarna för möjligheten till grönska faktiskt grundäggs här.

Då områdena utvecklas successivt hade det även varit intressant att titta på vad som händer när de anlagts. Vidare undersökning av de ovan nämnda möjligheterna till innovativa förvaltningslösningar hade därför kunnat vara intressanta att göra. De boende behöver sin privata sfär, men kanske finns det ny väg att finna för smidig förvaltning som underlättar för att skapa och hålla liv i gröna boendemiljöer.

Vidare forskning på de sociala aspekterna i planeringsprocessen hade också varit intressant. De personliga åsikterna och känslorna hos aktörerna för projektet och för varandra påverkar starkt resultatet. I litteraturstudiens sista avsnitt Den planerande människan har detta ämne påbörjats, men vidare fördjupning hade givit insikt i hur samverkan av olika slag faktiskt vidare hade kunnat påverkas och gynnas av bättre sociala relationer och interaktioner.

KÄLLFÖRTECKNING

TRYCKTA KÄLLOR

Berglund, Ulla (1996), *Perspektiv på stadens natur. Om hur invånare och planerare ser på utemiljön i staden*. Stockholm: Kungliga Tekniska Högskolan.

Bratt, Theodor (2012). *Diskutera mera? Om kommunikativa processer i hållbara stadsbyggnadsprojekt*. Stockholm: Kungliga Tekniska högskolan

Edman, Johan (2001). *Stadsplanering som professionellt verksamhetsfält - En studie av yrkesgrupper och deras arbete*. Uppsala: Uppsala universitet

Jansson, Märith och Olsson, Titti (2013). *Varför urban natur: hela staden : argument för en grönbåstad*. Alnarp: Movium

Malmö stad (2001). *Grönplan för Malmö - Samrådsförslag april 2001*. Malmö: Gatukontoret

Nilsson, Per-Arne och Persson, Bengt (2013). *System och infrastruktur för hållbara framtidsstäder 2001-2012-2022*. I: Persson, Bengt (red.) *Västra hamnen: lärdomar och erfarenheter*. Stockholm: Arkus, sid. 119-122.

Patel, Runa & Davidsson, Bo (2003). *Forskningsmetodikens grunder*. Lund: Studentlitteratur.

Persson, Bengt och Rosberg, Göran (2013). *En bok om Västra Hamnen*. I: Persson, Bengt (red.) *Västra hamnen: lärdomar och erfarenheter*. Stockholm: Arkus, sid. 13-16.

Plan- och bygglagen (2010). Stockholm. (SFS 2010:900)

Svensson, Anders (2013). *Byggherprocesserna i Västra Hamnen*. I: Persson, Bengt (red.) *Västra hamnen: lärdomar och erfarenheter*. Stockholm: Arkus, sid. 85-95.

Tornberg, Elisabeth (2008), *Gestaltningsskema i stadsutvecklingsprojekt*. Stockholm: Kungliga Tekniska högskolan, Arkitekturskolan.

Tidäng, Kristina och Westholm, Helena (2008). *Kvalitetsdokument för gestaltning och miljö: höj ribban i planeringen*. Stockholm: Arkus

Westin, Sara (2010). *Planerat, alltför planerat: en perspektivistisk studie i stadsplaneringens paradoxer*. Uppsala : Uppsala universitet, 2010

Wittstrand, Anders (2007) *Stadens landskap - Erik Bülow Hube och Malmö*. Stockholm: Carlsson Bokförlag

ELEKTRONISKA KÄLLOR

Boverket (2007). *God bebyggd miljö*. Tillgänglig via: <http://www.boverket.se/Om-Boverket/Webbokhandel/Publikationer/2008/God-bebyggd-miljo/>. [2014-04-08]

- Delshammar, Tim (2005). *Kommunal parkverksamhet med brukarmedverkan*. Tillgänglig via: <http://epsilon.slu.se/2005118.pdf>. [2014-05-16]
- Grahn, Patrik (2008). *Terapiträdgården på Alnarp*. Tillgänglig via: http://www.slu.se/Documents/externwebben/centrumbildningar-projekt/centrum-for-naturvagledning/Centrum%20f%C3%B6r%20naturv%C3%A4gledning_dokument/tradgardsterapi.pdf. [2014-05-20]
- Hansen, Malin och Cars, Göran (2011). *Helhetsperspektiv i sikte: att synliggöra förutsättningar för en samordnad planering : slutrapport från utvärderingen av projektet Den goda staden*. Borlänge: Trafikverket. Tillgänglig via http://publikationswebbutik.vv.se/upload/6163/2010_125_helhetsperspektiv_i_sikte2.pdf [2014-04-14]
- Länsstyrelsen. *Detaljplan, översiktsplan och regionalplan*. Tillgänglig via: <http://www.lansstyrelsen.se/stockholm/Sv/samhallsplanering-och-kulturmiljo/planfragor/region-oversiktsplaner/Pages/default.aspx?keyword=detaljplan+juridiskt+bindande>. Detaljplan. [2014-04-29]
- Malmö stad. *Planprogram*. Tillgänglig via: <http://www.malmo.se/Medborgare/Stadsplanering--trafik/Stadsplanering--visioner/Planprogram.html>. Planprogram. [2014-04-29]
- Nationalencyklopedin (2014). *Kommersialism*. Tillgänglig via: <http://www.ne.se/sve/kommersialism>. Kommersialism. [2014-05-13]
- Boverket (2012). *Detaljplaneprocessen*. Tillgänglig via: <http://www.boverket.se/Vagledningar/PBL-kunskapsbanken/Detaljplanering/Detaljplaneprocessen/>. [2014-04-29]

Bilagor

Intervjufrågor som fungerade som utgångspunkt för diskussion.

Intervjufrågor Malmö stad:

- Hur arbetar ni med utvecklingen av nya bostadsområden? Hur ser er planeringsprocess ut? Tankar om samverkansprocess med byggherrar i planeringsskedet?
- Hur ser möjligheterna ut att gå ner och styra i plan? (Vill ni göra detta?)
- Hur kan ni påverka utgången i projekten och hur gör ni för att ni dit ni vill? (utöver planbestämmelser?)
- Vad ser ni som möjliga koncept för framtida utveckling av grönska i bostadsområden? Vari ligger lösningen? Flerstegslösning?
- Hur skapar man ett intresse för det "egna gröna"? Individen måste själv förvalta det gröna man har för att det ska utvecklas och bli något att bygga vidare på.
- Framtida koncept/lösningar för utveckling av småhusområden? Goda exempel?

Intervjufrågor Peab:

- Hur ser er planeringsprocess ut och vilken roll spelar ni i den övergripande planeringen? Tankar om samverkansprocess med byggherrar i planeringsskedet?
- Hur ser ni att man skulle kunna arbeta vidare med grönska/utemiljö i bostadsområden (framförallt villa-) för att få mer intressanta miljöer? Hur skapar man intresse hos köparna?
- Finns en problematik i att få det privata att hänga ihop med det offentliga/allmänna. Hur gör man för att skapa dynsmiska, gröna, använda utemiljöer?
- Är det endast en speciell köpare som lockas av att arbeta med det egna gröna eller kan man på ett mer generellt sätt öka intresset för den egna utemiljön?
- Finns det ett intresse från byggsidan av ett ökat samarbete i planeringsprocessen? Hade den kunnat gynnas av samverkansprocesser, hur?

Intervjufrågor Ekobyen:

- Hur har området utvecklats sen inflyttning? Större förändringar?
- Hur har konceptet fungerat över tid? Är intresset fortfarande lika stort för odling och utemiljö?
- Varför har det fungerat/inte fungerat?
- Vad tror ni kan vara viktiga aspekter inför anläggningen av nya (villa-) bostadsområden?
- Hur tycker ni att det privata resp. det offentliga fungerar? Hänger det ihop? Hur bidrar det till er utemiljö/utomhusvistande?